

Toespraak Indië herdenking op 14 augustus 2025

Burgemeester Tjapko Poppens van gemeente Amstelveen

Dames en heren,

Dames en heren, collega-bestuurders uit de regio, afgevaardigde van de Provincie, vertegenwoordigers van Defensie, van maatschappelijke organisaties, andere aanwezigen, goed om hier, op deze prachtige plek, met u samen te zijn.

Vandaag herdenken we dat op 15 augustus 1945 een einde kwam aan de Tweede Wereldoorlog. Eindelijk ook in voormalig Nederlands-Indië. En we staan stil bij de waanzin die oorlog heet.

Ik doe dat door een bijzonder verhaal met u te delen. Het verhaal van René Schäfer, de vader van Jacqueline Schäfer: al jaren de ceremoniemeester van onze 14 augustus-herdenking in Amstelveen. Een paar jaar geleden vertelde zij hier over haar familie, toen met name over haar oom Nono die de oorlog niet overleefde. In overleg met Jacqueline sta ik vandaag stil bij het verhaal van haar vader. Heel veel dank hiervoor, Jacqueline.

Het is 9 augustus 1944. Krijgsgevangene René Schäfer is als dwangarbeider aan het werk in een kamp op een steenworp afstand van Nagasaki. Het is een zwaar leven. Hij lijdt honger, krijgt soms slaag en ziet vele lotgenoten om zich heen sterven door ziekte en uitputting.

Maar dan gebeurt er iets dat al zijn andere oorlogservaringen overstijgt.

‘Hikoki hikoki’ roept een Japanse wacht. ‘Vliegtuig, vliegtuig’. Hij laat zich instinctief op de grond vallen. Een ongekend fel licht stijgt boven hem op, gevolgd door een enorme donderslag. Even denkt René dat dit het einde van de wereld is. In werkelijkheid is op zo’n twee kilometer afstand, een atoombom gevallen.

Nagasaki is hét moment waarmee de Amerikanen de bevrijding van Nederlands-Indië inluiden. Hét moment dat ook zijn bevrijding zal betekenen.

Maar zo voelt het op dat moment niet.

René loopt, slechts licht gewond, terug naar het krijgsgevangenkamp. Daar ontmoet hij de kameraden die het ook overleefd hebben. Samen proberen ze hun maten te redden. Ze moeten stoppen als het vuur te dichtbij komt. Als ze de bergen in vluchten, zien ze van boven Nagasaki branden.

René ziet mensen lopen, gewond, onder het bloed, schreeuwend van de pijn.

En hij vraagt zich af: zijn dít mijn vijanden? Als het Japanse soldaten waren geweest, had hij misschien anders gedacht. Maar hij ziet geen soldaten. Hij ziet vrouwen, kinderen, oude mensen: slachtoffers die getroffen zijn, om de waanzin die oorlog heet.

Jacqueline weet, als naoorlogs kind in Nederland, in Amstelveen, geboren, in haar jeugd drie dingen: mijn ouders kwamen uit oorlog, mijn vader maakte in krijgsgevangenschap de atoombom mee, toen moesten ze weg naar Nederland. Meer wordt er thuis, ook door haar moeder die als buitenkamper de oorlog meemaakte, niets over gezegd.

Om de kinderen er niet mee te belasten. Omdat erover spreken pijn doet, nare herinneringen oproept. En, misschien ook wel, omdat er in de Nederlandse samenleving in die tijd geen oor voor is. Het is herkenbaar voor veel gezinnen uit voormalig Nederlands-Indië.

Jacqueline, zij is dan inmiddels al lang volwassen, maakt mee dat haar vader wel gaat prátén over zijn ervaringen. Omdat hij wordt uitgedaagd door een wetenschapper die een boek schrijft over de aanwezigheid van Nederlanders in Japan. En als die oester eenmaal opengaat, sluit hij niet meer. Haar vader schrijft zelfs nog een boek over zijn krijgsgevangenschap. Ook thuis spreekt hij er over.

In veel gezinnen uit voormalig Nederlands-Indië blijven de oorlogsherinneringen weggestopt in de meegereisde hutkoffers. Opgeslagen op de zolders van hun nieuwe Nederlandse huizen. De inhoud ervan wordt vaak pas door volgende generaties of vele jaren later geopend, en soms met de wereld gedeeld. Tijdens herdenkingen zoals deze of door schrijvers zoals Adriaan van Dis, Marion Bloem en Dido Michielsen.

Zij vertellen de verhalen die hun ouders of grootouders *niet* konden vertellen. *Niet* over de oorlog, *niet* over de jaren daarna: de roerige periode van de bevrijding, hun repatriëring naar Nederland, en het gevoel van ontheemding dat velen van hen hun hele leven lang behielden. 'Ze overleefden de kampen maar kwamen na de oorlog nooit meer thuis'. Jacqueline gaat binnenkort voor het eerst naar Indonesië, de plaatsen bezoeken waar haar vader op Java gewoond heeft. Om zijn thuis alsnog te kunnen voelen. Om het verleden te helen.

Helen is veelal het doel van de tweede en nog meer de derde generatie Nederlanders met wortels in Nederlands-Indië: de kleinkinderen die het 'Indische' zwijgen van hun grootouders willen verbreken.

In de in 2024 uitgekomen documentaire 'Tussen wal en schip – geruisloos Indisch' zien we hoe zij dat aanpakken.

Met veel liefde, doorzettingsvermogen en de ontwapende openheid van jonge mensen gaan zij het gesprek aan met hun grootouders over een verleden waarover decennialang werd gezwegen.

Soms door het ongemak aan te raken, zoals de kleinzoon die aan zijn opa vraagt hoe hij de koloniale samenleving waarin hij opgroeide, heeft ervaren. Soms door de eenzaamheid, het stille lijden te bevragen. Zoals de kleindochter die tegen haar oma zegt: u hoeft toch niet altijd flink te zijn.

Door de ervaringen van hun familieleden uit de 'koffer' te halen bewijzen zij niet alleen hun ouders en grootouders een dienst maar ons allemaal.

Omdat dit deel van onze Nederlandse oorlogsgeschiedenis zo toegankelijker wordt en het onze collectieve herinnering en ons historisch besef rijker en completer maakt.

Zodat we, ook nu, na 80 jaar, in de volle reikwijdte van al deze ervaringen, samen stil kunnen staan bij de waanzin, die oorlog heet.